СОЦИАЛИЗМИН ОРН-НУТГУДИН НАУЧН-ТЕХНИЧЕСК ЗАЛГЪЛДАН ӨРГДЖӘД, БАТРАД ИОВНА"

Мана орн-нутгин болн социалистическ наадк орн-нутгудин хоориндк ах-дүүгүнинәр иньглгън болн нег-негндән дөнъ-нөкд боллгън цуг чидлӘрн делгрхд болн батрхд Советск Союзин Коммунистическ парть цань уга ик чинр өгнә.

Нарт делкән социалистическ системин орн-нутгудин ни-негиг батлхд, теди хоорнд экономическ болн культурн залгълда делгрүлхд, тер орн-нутгудин олн әмтс мархсизм-ленинизмин алдр идейәс, пролетарск интернационализмин авг-бәрцәс иштәгъәр улм икәр хамцхд цаарандан чигн дөнъ-нөкд болх әрки төр КПСС-н XXI хург партин өмн тәвлә.

Нарт делкән социалистическ системин орн-нутгудин экономическ залгълдана хамгин әрки нег янзнь теди хоорндан нег-негндән научн-техническ дөнъ-нөкд боллгън болджана. Тиим дөнъ-нөкд боллгън социализмин лагерин цуг государствсин наукин болн техникин шин күцлтсиг тулгтнь күргдж олзллгъна хаалгъар экономическ халхарн багъ делгрлттә социалистическ орн-нутгуд ик делгрлттә орн-нутгуд күцхднь дөнъ болдж, ах-дүү цуг орн-нутгуд социализмүр болн коммунизмүр уралан йовлгъит түргдүлхәр залгдсмн.

Советск Союз болн социалистическ наадк цуг государствс хоорнд научн-техническ нег-негндән дөнъ-нөкд боллгъна туск боощан бәәнә. Олн әмтнә демократин орн-нутгуд хоорндан наук болн техник делгрүллгънә халхар бас нег-негндән өргәр дөнъ-нөкд болцхана. Тиим кевәр нег-негндән научн-техническ дөнъ-нөкд боллгън социалистическ лагерин цуг орн-нутгудар болн теднә олн әмтнә әдл-ахун цуг халхсар кегджж йовна. Нег-негндән научн-техническ дөнъ-нөкд боллгъна делгрлтд 1957 джилин ноябрь сард Москвад болсн социалистическ орн-нутгудин коммунистическ болн көлдмшч партьсин әлчирин Совещанә Декларац агъу их нилчән үзүлсмн. Московск совещанә хөөн социализмин ах-дү орн-нутгудиц хоорндк научн-техническ залгълдан зөөр икәр батрджж өргджв. Ним то теүнә тускиг медүлджәнә. Нег-негндән научн-техническ дөнъ-нөкд боллгъна 12 джилин әрцд Советск Союз болн олн әмтнә демократин орн-нутгуд дүнънхд 28 минъгън комплект техническ документац нег-негндән өгцхәв, 25 минъгъ шаху специалистнр нег-негнүрн командировкд илгәцхәв. Эн документсин болн специалистирин тоогъин гурвна кегъәд нег хүв шахунь сүл хойр джилин өргцд илгәгдв.

Кемджән нег-негндән научн-техническ дөнъ-нөкд боллгъна түрүн джилмүдт СССР-н наукин болн техникин халхар хуршсн әврәнинь дамштарн социалистическ наадк орн-нутгудт өглгънә хаалгъар нургълджж дөнъ болдг бәәсн болхла, цаарандк джилмүдтиь олн әмтнә демократин орн-нутгудин экономик батренас авн Советск Союз теднәс ик дөнъ авдг, теднә научн-техническ күцлтс олзлгдж болв.

Наукин болн техникин шин күцлтсиг тер мет производствин нүүрлгч дамштиг хоорндан олзллгъна ашд социалистическ лагерин цуг орн-нутгудин олн әмтнә әдл-ахун әрки халхсар техническ төрмүд хагъллгъна болзг зөвәр икәр хасгджана. Ним зәрм үлгүрмүд халәй.

Советск специалистнр 1958 джил румынск номт Тетрескун әв-аргъар электрокрекингәр ацетилен гаргъджж авлгъна дамштт олзлцхав. Эн олзллгън метонас ацетилен гаргъдж авлгъиг түрүн зурагъар темдглсн болзгас 5—6 джил өмн күцәх аргъ мана орн-нутгт өгв. Румынск дамштт олзллгън долан джилә зурагъар темдглгдсн кемджәгъәр ацетилен гаргъгън капитальн тәвц гаргъгънд миллиард гар арслнъга әрвллгъ өгхмн, терүнлә әрн хамдан ацетиленә үүнь зурагъар халәгдсн үнәс 1,5—2 холван багърхмн.

Терүнлә әрглдж румынск специалистнр турбинәр гүн скважин бургъудлгъна, каталитическ кевәр крекинг гаргългъна, цө болн болд гаргългъна, тер мет нань чигн дамштс олзлцхав.

1958 джил Горьковск автозавод урднь олзлгдг нитроэмалин орчд меламиноформальдегидн глифталев болсн цалмар ул кедж синтетическ эмалин чехословацк зокал олзлгджана. Эүнә ашд зуг нег заводт 700 тонн ширдг материал джил бөгън әрвлгджәнә.

Лентин халун прокаткин, подшипник гаргъгъна советск дамштт Чехословакд олзлгджана, бето кедж гаргъгъна цехин проект олзлгдв. Эүнә нилчәр чехословакин иньгүд 40 сай крон әрвлцхәв.

Венгрәс авсн чертежәр советск промышленность ик гаргъгъта, кев-кецнь эмрдулгдсн, туста үүлдврин коэффициентнь бөдлүлгдсн шламовой насосмуд кедж гаргъджана. «Кебанья» гидг венгерск фабрикд керамическ издель гаргъгъна советск дамштт олзлгдв, эннь джилдән сай форинт әрвллгъ өгчәнә.

Штапель утц кедж гаргъгънд сероводородин удельн гаругъинь багъруллгъар Германск Демократическ Республикин дамштт советск предприятьсәр олзлгдв. эннь эн гаргъгъгин техник-экономическ үәмджинь зөвәр икәр ясрулв.

Германск Демократическ Республикин специалистнр геологическ олн зүсн бәәдлд нүүрсн бәәх газриг иләр малтдж әд-бод келгънә советск дамштиг чолун болн буурл өнъгтә нүүрс гаргъгъиг механизировать келгънә, өнгтә металлин руда гаргъдж авлгъна советск дамштиг, тер мет нефтяной промышленностьд геологическ шинджллгънә көдлмшин дамштиг олзлцхав.

Советск организацс польск техническ документац олзлад трубас цутхдг полуавтоматическ машидин проектс кедж, теднг гаргъг болцхав, ик халу даадг цутхмрин халхар польск научн-шинджллгънә көдлмш бас күцлтәгъәр олзлгдв.

Польск Олн-әмтнә Республик 1958 джил Советск Союзас төмр хаалгъин шинрүлгдсн кецтә ваго кех техническ документац авла, тегәд ода тиим вагод кедж гаргъна. Нинди джил Польшд өгсн советск документац дотр дөтлин промышленностин техническ документацин комплект йовсиг бас темдглх керггә.

Китдт Баотоуск болн Уханьск металлургическ комбинатсин дөнънгч объектс проектировать келгънд, бас тер мет домени бешмүд, агломерационн фабрикс, Аньшанск металлургическ комбинатин коксовой цех болн коксохимическ завод, Тайюаньск Даевск металлургическ заводмудин нимгн бәәр кедг цехмүд шинрүлджж ясрулхларн советск документац олзлгдв. Китдин маши тосхлгъна промышленность советск техническ документацар джил болгън йир олн машид болн оборудованьс кедж гаргъна.

Одгә цагт социалистическ орн-нутгуд хоорнд нег-негндән научн-техническ дөнъ боллгъна шин янзс делгрүллгънә ик чинр зүүджәнә. Сүл джилмүдт гарсн тиим шин янзсин тоод олн әмтнә әдл-ахун зәрм халхсар государствс хоорнд тер мет нег зүсн татлгъта проектн-конструкторск организацс болн научн-шинджллгънә институтс хоорнд научн-техническ болн производственн конференцс болн совещаньс келгън орна.

Сүл хойр джилин әрцд ах-дү орн-нутгудин кесг олн научн-шинджллгънә институтс болн проектн-конструкторск организацс хоорнд шуд гоодан залгълдан тогтагдв. эннь теләд социалистическ орн-нутг болгъна олн әмтнә әдл-ахун зура күцәхд гетн ик чинртә төрмүдиг хамдан кедж хагълх аргъ тедиг учрана.

Ода советск 314 институт олн әмтнә демократин орн-нутгудин 372 нег зүсн татлгъта институтла нег-негндән дөнъ-нөкд болджана. Теди нег-ненәнь сә хәәгч 1958 төр хамдан кедж белдджәцхәнә. Үлгүрнь, СССР-н тосхлтин болн архитектурин Академ зурагъан орн-нутгин 12 академлә болн институтсла хоорндан нег-негндән дөнъ-нөкд болджацхана; «Стальпроект» институт Чехословакин 5 организацла; ГИНЦВЕТМЕТ—дөрвн орн-нутгин 4 институтла; ЦНИИТМАШ—дөрвн орн-нутгин 8 организацла; Цут союзин В. И. Ленинә нертә электротехническ институт—тави орн-нутгин 5 организацла болн нань чигн теду метәр хоорндан нег-негндән дөнъ-нөкд болджацхана. Ах-дү орн-нутгудин институтс хоорндан күч-көлсән хувацлгън научн-техническ төрмүд шинджлдж хагъллгъна болзгиг зөвәр хасх, күч-көлс болн материалмуд әрвлх, научн-шинджллгънә дамштин көрнъг авинь олдж таалтагъар олзлх аргъ учрана. Капитализмлә кеджәх дөрлдәнд болзг ахрдулхд цуг эн тоот манд берк ик керггә.

Социалистическ орн-нутгудин нег зүсн татлгъта институтс болн организацс хоорндан нег-негндән дөнъ-нөкд боллгън хамдан кеси зурагъас иштәгъәр кегдпә. Онц халх промышленностәр кесг институтин болн организацин күцәдг научн-шинджллгънә болн дамштин көдлмшиг ирлцнъгъү кевәр келгън; күцәдгх тодрха төрмүдәр научн-шинджллгъ болн кедж белдлгъ хамдан келгън; сөрдж ухин болн производственн чинриньь медхин төлад машидин, прибормудин болн материалмудин кев-кецәр хоорндан селвлцлгън; онц халх төрмүдәр научн-техническ конференцс болн совещаньс хамдан келгън; онц научн-шинджллгънә болн дамштин көдлмшәрн техническ документацсар болн цәәлгъвәр селвлцлгън —ним төрмүд эн зурад орулгдж темдглгдв.

Социалистическ орн-нутгудин научн-шинджллгънә институтс хоорндан гоодан залгълда келгън түрүн болдж олн әмтнә әдл-ахун әрки гол халхсин әрк биш күцәгдх ик чинртә төрмүд: металлургин, электротехническ, химическ, газовой, нефтяной болн нүүрсн промышленностин, тосхлтин индустрин маши тосхлгъна, автоматизацин средств гаргъгъна төрмүд хагълх күцлтә.

Социалистическ орн-нутгудин номтир, конструкторнуд болн нань чигн специалистир хамдан ямаран төрмүдәр көдлмш кеджәхнь зәрм үлгүрмүләс медгдхмн.

Эд будгг будг үүллгъәр советск химическ промышленностин институтин специалистир орлцлгъгагъар чехословацк научн-шинджллгънә химическ институтин кеси шинджллгънә дамштин көдлмш практическ ик соньмджта болджана. Эн көдлмшин ашд советск институтин кеджәх арвн зүсн көдлмшин кемджән зөвәр икәр багърв, дакад Рубежанск химическ комбинатд искусственн торгъ будх будг үүлдж нааруллгънә цехин проектиг ахр цагин болзгт кедж дусхиг тетхв.

Күнд машид тосхлгъна цугсоюзн проектц-технологическ институт чехословакин нег зүсн татлгъта институтла хоорндан нег-негндән дөнъ-нөкд боллгън ясрулгдсн документац орлцулдж производств белдлгъәр көдлмш бүрдәлгънә систем кедж бедх аргъ учрав. Онцдан болн бәәх серейн производств заводмудар келгънд эн систем орлцуллгънас гүргмднь тоолсн то-дигәр болхла миллиард арслнъ шаху әрвлт болхмн.

Химийин болн нефтехимийин халхар Советск Союзин болн Румынск Олн әмтнә Республикин научн-шинджллгънә институтс хамдан кесг төрмүд хагълхар диглдж белдвр кеджәцхәнә. Домени бешд цутхсн цөөгъин чинр ясрулхин тускар эдн хамдан шинджллгъ кеджәцхәнә, ик халу даадг бетос гаргъгъна; хулс хадг машидин кев-кецин технолог шинджлдж белдджәцхәнә, нань чигн төрмүд хагъгдджана.

Субтропическ климатин бәәдлд радиотехническ аппаратмудин болн материалмудин көдлмшин халхар советск болн китдин институтс хамдан шинджллгъ кеджәцхәнә, дакад гидротурбинә әллтд насосмудин үлмә ямараниньь шинджлдж халәджәцхәнә.

1959—1960 джилмүдт батлгдсн зурасар Советск Союзин болн Польск Олн әмтнә Республикин научн-шинджллгънә институтс хамийин халхар хамдан шинджлдж көдлмш кеджәцхәнә. Нүүрсн промышленностьд шахтс автоматизировать келгъәр хамдан шинджлдж көдлмш кеджәцхәнә, нимгнәр халәлгдж ташулдж ундгар гидравлическ әв-аргъар нүүрс гаргъдж авлгъна технолог ясрулгджана.

Термопластар болн эластомерәр онцдарулгдсн фенопластс гаргъдж авлгъна рецептур болн технолог шинджлдж келгън, эпоксидн болсн салминг цутхлгъна болн шинрүллгънә материал гидж олзллгъиг шинджлгън, планетарн трубопрокатн станмуд ик фильертагъар химическ утц некдг машидин болн нань чигн оборудованьсин конструкц келгън СССР-н болн ГДР-н институтсин көдлмшин зурааст халәгдв.

Темснә болн буудсн культурин ик чинртә иргчтә сортс асрдж гаргъдж олзллгъна туск төрмүд советск болн болгарск институтс, организацс хоорндан шинджлдж кеджәцхәнә.

Научн-техническ халхар социалистическ орн-нутгудин нег-негндән дөнъ-нөкд боллгъна олн джилә дамштт теднә экономическ делгрлтин болн техническ прогрессин йовудиг түргдүллгънд цань уга ик нилчтә эн болджахин тускиг итклтәгъәр герчлджәнә.

Социализмин орн-нутгуд хоорнд залгълдана улнь болсн ах-дүүгүнәр иньглгънә болн нег-негндән дөнъ-нөкд боллгъна авг-бәрцтәгъәр хойр халх әдл зөвтәгъәр нег-негндән тустагъар научн-техническ дөнъ-нөкд боллгън нарт делкән социалистическ системин цаарандк делгрлтд болн багърлгънд агъу их чинртә. Нег-негндән нигдж дөнъ-нөкд боллгън цуг ах-дү орн-нутгудт коммунизмин хаалгъар түргәр йовлгънд тусан күргхмн.

В. СКРЫПНИК.